

Forma iuramenti: Ego N. iuro fideliter et diligenter exactiones civiles hic laudatas in tota terra Cracoviensi de omnibus bonis: primum regalibus, reginalibus ac domini ducis Sigismundi dominorumque archiepiscoporum, episcoporum necnon palatinorum, castellanorum et totius communitatis nobilium in terra ipsa Cracoviensi existentibus, tandem de omnibus aliis quorumlibet regnicolarum bonis in terra existentibus, nulli personae favendo vel excedendo statutum, sed sic exigendo, ut statutum^s est, exigam et servabo. Cum primum de exactionibus una vel de omnibus collegero pecunias, eas sine negligentia^t fideliter et integre in manus magnifici Jacobi de Schydlowyecz Regni Poloniae thesaurarii, et nemini alteri, in parte vel in toto daturus sum. Nec ad quietantias, sed integre servando, pecunias exactas daturus sum. Si quem intellegero in solutione exactionum aut negligentem aut contravenientem solutioni, illum Maiestati Regiae defferam, ac dominis cum sua Maiestate ad ordinaria consilia in curia suae Maiestatis pro tempore existentibus intimabo et notificabo, omniaque in exigendis eisdem exactionibus fideliter et diligenter faciam, quae haec in conventionione sunt decreta, quaeque in litteris universalibus videro descripta esse. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Crux.

Sub eadem forma volumus ut exactor a consulibus et notario ad praemissa deputatis corporale ad signum sanctae Crucis recipiat iuramentum in civitatibus et oppidis terrae praedictae, mutatis in iuramento mutandis, loco bonorum regalium etc, oppidum, oppidanos ac exactorem exprimendo.

Quocirca tibi magnifico Nicolao de Camyenyecz, castellano Sandomiriensi et capitaneo Cracoviensi et capitaneis aliis pro tempore existentibus committimus mandantes, ut praedictam constitutionem et ordinationem supradictae exactionis dimidia civilis exigendae diligenter custodias, daque operam ut ad tempora descripta integre per exactores designatos colligatur. In negligentes vero suprascriptae ordinationi nostrae et consiliariorum nostrorum satisfacere adhibeas, modos pignorationis et alios ad extorquendum quod debetur excogitatos et inventos tibi Reipublicae incolumitas cara est et gratia nostra, aliter facere non ausurus.

Datum in conventionione generali Radomiensi, feria quarta proxima post octavas Corporis Christi anno eiusdem millesimo quingentesimo quinto [4 VI 1505], Relatio ut supra³.

IV. ALEXANDER REX INSERTI MANDAT PRIVILEGIUM IUDAEORUM, CONCESSUM OLIM A BOLESŁAO DUCE

Privilegium libertatis et iuris iudaeorum, per Boleslaum Ducem Maioris Poloniae, proavum Casimiri Magni Poloniae Regis in Calissia in crastino Assumptionis Virginis Mariae [16 VIII] anno Domini MCCLIV editum, tandem Cracoviae in die Beatorum Dionysii et sociorum eius [9 X], anno Domini MCCCXLIII per dictum Magnum Casimirum Regem Poloniae et eiusdem Boleslai pronepotem confirmatum, ^aquod Nos Alexander Rex non confirmando confirmatione speciali, sed ad cautelam defensionis contra iudeos privilegiis Regni in istum codicem congestis adscribi mandavimus^a; sic ut eius sequitur tenor:

In Nomine Domini, Amen. Ne decreta Regia cum fluxu temporis a memoria deciderent hominum, digne prudentium ratio stabilivit cum ea apicibus futurorum notitiae voluit jugiter commendare. Quapropter Nos Casimirus Dei gratia Rex Poloniae, necnon terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Pomeraniaeque dominus et heres, notitiae universorum tam praesentium quam futurorum praesentibus declaramus, quod cum nostram nostrorumque baronum praesentiam accedentes viri idonei, nostrique fideles iudaei terrarum nostrarum nobile privilegium Ducis Boleslai, divae memoriae quondam Ducis Poloniae proavi nostri charissimi, super iuribus suis ostendissent, supplicarunt humiliter, ut ipsum privilegium nostro Regio insignio innovare et confirmare dignaremur, privilegii aut eiusdem de verbo ad verbum

^s W rękopisie: statututum.

^t W rękopisie, tu i poniżej: negligentia.

^{a-a} Słowa te pochodzą od kanclerza Łaskiego. Por. J.W. Bandtkie, *Ius Pol.*, s. I, przyp. I.

³ Dalej następuje tytuł: Exactio sex grossos i początek tekstu: Alexander Dei gratia Rex Poloniae, Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque dominus et haeres, ale na tym rękopis się urywa.

tenor talis extat. ^bIn Nomine Domini Amen. Humani generis actiones nisi vigeant voce testium aut testimonio litterarum celeriter transeunt et prorsus a memoria relabuntur, igitur Nos Boleslaus Dei gratia Dux Maioris Poloniae notum facimus tam praesentibus quam futuris, ad quorum notitiam devenit praesens scriptum, quod iudaeis nostris per totum districtum nostri dominii constitutis eorum statuta et privilegia quae a nobis obtinuerunt, de verbo ad verbum prout in sequenti serie continetur, taliter duximus declaranda.

[1]. Christianus non debet admitti ad testimonium contra iudaeum, nisi poterit probare per iudaeum et Christianum^c.

Primum quidem statuimus: ut pro pecunia aut pro quacunque re mobili vel immobili, aut in causa criminali quae tangit personam aut res iudaei, nullus Christianus contra iudaeum nisi cum christiano et iudaeo in testimonium admittatur.

[2]. Si christianus pro pignoribus citat iudaeum et ille non confitetur, iudaeus per iuramentum evadat.

Item si Christianus iudaeum impedit asserens quod ei pignora sua obligaverit, et iudaeus diffitetur et Christianus iudaei simplicibus verbis fidem noluerit adhibere, iudaeus iurando super aequivalente sibi oblato suam intentionem probabit et transeat absolutus.

[3]. Si pro minori pecunia asserit christianus quod iudaeo pignus obligavit, iudaeus per iuramentum probabit.

Si christianus obligaverit iudaeo pignus, asserens quod iudaeo pro minori pecunia obligaverit quamque iudaeus confiteatur, iurabit iudaeus super pignore sibi oblato et quod iuramento probaverit christianus ei solvere non recuset.

[4]. Si iudaeus dicat christiano se aliquid mutuasae, christianus se iuramento expurgabit.

Item si iudaeus christiano testibus non assumptis dicat se pignus mutuasae, et ille negaverit, super hoc christianus solius sui iuramento se expurget.

[5]. Iudaeus pro pignore omnia potest recipere exceptis vestibus sacris et madefactis sanguine.

Iudaeus recipere poterit nomine pignorum omnia quae sibi fuerint obligata, quocunque nomine vocentur, nulla de his requisitione facta, exceptis vestibus sanguinolentis madefactis^d et sacris vestibus quas^e nullatenus acceptabit.

[6]. Item iudaeus contra christianum iurabit quod nesciebat pignus furatum aut violenter ablatum dum obligabatur ei, sic ergo se purgat.

Item si christianus impediret iudaeum, quia pignus quod iudaeus habet, ei furtim vel per violentiam sit ablatum, iudaeus iuret super illo pignore, quod cum recepit, furtim ablatum vel raptim ignoraverit, hoc in suo iuramento implicito quanto sit pignus huiusmodi obligatum probabit, et sic expurgatione facta christianus sortem et usuram ei persolvat, quae medio tempore accreverunt.

[7]. Si christianus aliquid apud iudaeum impignoravit et iudaeus suum cum illo amisit iurabit iudaeus et absolvetur a petitis.

Si autem iudaeus per casum incendii aut per furtum aut per vim res suas cum ablati sibi pignoribus amiserit et hoc constiterit et christianus qui hoc obligaverat; nihilominus eum impetit, iudaeus iuramento se proprio absolvet.

^b Od tego miejsca rozpoczął edycję tego przywileju KDWp, t. I, nr 605 (412 a), s. 563-566. Jest to bezpośredni przedruk z Ius Pol.

^c Tytułiki pochodzą od Łaskiego, za którym powtórzył je Konarski w VL. Natomiast obydwie te wydawnictwa nie numerowały poszczególnych przepisów przywileju. Numerację zamieścił, natomiast tytułiki pominął KDWp.

^d et madefactis KDWp.

^e quas judeus KDWp.

[8]. Civitas nihil habet agere cum iudaeis, nisi princeps vel palatinus, pro reatu vero personae solus princeps iudicabit.

Item si iudaei inter se de facto discordiam moverint, aut guerram, iudex civitatis nostrae nullam jurisdictionem sibi vindicet^f in eosdem, sed Nos tantummodo aut noster palatinus vel eius iudex iudicium exercebit; si autem reatus vergit in personam, nobis tantummodo hic casus reservabitur iudicandus.

[9]. Item pro vulnere iudaei poena debetur principi et palatino iuxta arbitrium et solutio pro curatione laeso.

Item si christianus iudaeo vulnus qualitercunque interflixit, reus nobis et nostro palatino poenam solvat, secundum quod nostram gratiam poterit invenire nostrae camerae deferendam; et vulnerato satisfaciatur pro curatione vulnerum et expensis, ut iura terrae nostrae requirunt et exigunt.

[10]. Pro capite iudaei poena debetur principi videlicet confiscatio bonorum.

Item si christianus iudaeum occiderit, digno iudicio puniatur, et omnia rei mobilia et immobilia in nostram transeant potestatem.

[11]. Pro plaga vel percussione iudaei non sanguinolenta poena debetur palatino et laeso satisfactio.

Item si christianus iudaeum ceciderit, ita tamen ut sanguinem non effundat, per palatinum requiretur secundum terrae nostrae consuetudinem ab eodem, et percusso seu laeso satisfaciatur, quemadmodum in terra nostra est consuetum. Si vero pecuniam habere non poterit, idem pro commisso, sicut iustum fuerit, punietur.

[12]. De teloneo a iudaeis exigendo.

Ubicumque iudaeus dominium nostrum transierit, nullus ei aliquod impedimentum praestabit nec molestiam inferat aut gravamen. Sed si aliquas merces aut aliquas res duxerit, muta debeat ex eis provenire per omnia mutarum loca; et sic quoque ipse iudaeus non nisi debitam solvat mutam, quam solveret unus civium civitatis illius, in qua iudaeus eo tempore commoratur.

[13]. De ductione iudaeorum mortuorum.

Si iudaei iuxta suam consuetudinem aliquem ex mortuis suis aut de civitate in civitatem, aut de provincia in provinciam, aut de una terra in aliam deduxerint, nihil ab eis per mutarios nostros volumus extorqueri. Si autem mutarius aliquid extorserit, ut praedo volumus puniatur.

[14]. De dissipatione caemeterii^g.

Item si christianus caemeterium eorum quocunque modo dissipaverit aut invaserit, volumus ut secundum terrae nostrae consuetudinem et iura graviter puniatur, et omnia sua nostrae camerae proveniant, quocunque nomine nuncupentur.

[15]. Pro violentia scholae iudaeorum.

Si aliquis temerarie iactaverit super scholas iudaeorum, nostro palatino duo talenta piperis volumus ut solvat.

[16]. Item de poena iudicis contra iudaeum.

Item si iudaeus iudici suo in poena pecuniaria, quae *vandel*^h dicitur reus inventus fuerit, poenam talenti piperis quae ab antiquo est imposita solvat eidem.

^f vindicet *VL*.

^g coemeterii *Bandtkie*; cimeterii *KDWp*.

^h wandel *Bandtkie*; vandil *KDWp*.

[17]. De contumacia iudaei, qua poena puniatur.

Si iudaeus per edictum sui iudicis vocatur ad iudicium, et primo et secundo non venerit, pro utraque vice poenam que consueta est ab antiquo persolvat. Si ad tertium edictum non venerit, poenam quae sequitur solvat iudici memorato.

[18]. Si iudaeus iudaeum vulneraverit, poenam iuxta terrae consuetudinem iudici solvet.

Item si iudaeus iudaeum vulneraverit, poenam iudici suo secundum terrae nostrae consuetudinem solvere non recuset.

[19]. Qualiter iudaei iurare debent.

Statuimus quod nullus iudaeus iuret super rodaleⁱ ipsorum, nisi sit pro magnis causis, quae se extendunt usque ad quinquaginta marcas argenti, vel sit ad nostram praesentiam evocatus. Pro minoribus vero causis iurare debet ante scholas, ad^j ostium dictae scholae.

[20]. De occulta iudaei interfectione.

Si iudaeus clam fuerit interfectus ut^k per testimonium contestari non possit is qui eum interemit, si post inquisitionem suspectum^l habere caeperint iudaei, Nos iudaeis contra suspectum iudaei occisorem patrociniū iustitiae adhibebimus, iure mediante rei.

[21]. De violentia manuali in iudaeum, ius terrae poenam et iudicium docet.

Item si Christiani alicui iudaeo manum iniecerint violentam, secundum quod ius terrae nostrae exegerit punientur.

[22]. De potestate iudicis.

Item iudex iudaeorum nullam causam ortam inter iudaeos in iudicium deducat, nisi fuerit per querimoniam invitatus. Item iudaei circa scholas, vel ubi elegerint, debent iudicari.

[23]. De accrescentia usurarum.

Item si a iudaeo Christianus pignus suum absolverit ita^m, quod usuras non persolverit, easdem si infra mensem non dederit, illis usuris accrescant usurae.

[24]. De hospitacione iudaei.

Item nullum volumus in domo iudaei hospitari.

[25]. De litteris et possessione bonorum immobilium.

Si iudaeus super possessiones aut litteras bonorum immobilium pecuniam mutuaverit, id quoque ille cuius res est probaverit. Nos iudaeo et pecunias et litterarum pignus abiudicari statuimus.

[26]. De iudaeorum pueris.

Item si aliquis vel aliqua puerum iudaeis abduxerit, volumus condemnari ut fur.

[27]. De potestate iudicis.

Item si iudaeus receperit a christiano pignus et per spatium anni tenuerit, si pignoris valor mutuata pecunia non excesserit, iudaeus iudici suo pignus demonstrabit; si vero pignus bonum non fuerit, palatino nostro vel suo iudici ostendet, vel postea vendendi habebit libertatem, si idem pignus, antequam annus transierit, suo iudici demonstrabit. Si quidem pignus apud iudaeum diem et annum remanserit, nulli super hoc postea respondebit.

ⁱ rotale VL. *Poprawiono za poprawniejszą wersją Bandtkiego.*

^j ante *Bandtkie*, *KDWp*.

^k et *KDWp*.

^l factam aliquem suspectum *KDWp*.

^m *Brak w VL.*

[28]. Iudaei non iudicentur die feriata.

Volumus, ut nullus iudaeum super solutione pignorum in suo feriato die audeat coarctare.

[29]. De ablatis pignoribus iudaeis per aliquem.

Item quicumque christianus per vim abstulerit pignus suum a iudaeo, aut violentiam in domo sua exercuerit, ut dissipator nostrae camerae graviter puniatur.

[30]. Item in scholis iudicentur eorum excessus.

Item contra iudaeum non nisi in scholis, vel ubi iudicantur omnes iudaei, in iudicio procedatur; exceptis nobis et nostro palatino, qui eos possumus ad nostram praesentiam evocare.

[31]. De impetitione iudaei per christianum pro puero interempto.

Iuxta constitutiones Papae, in nomine nostri Patris Sancti, districtius prohibemus, ne de cetero iudaei singuli in nostro dominio constituti debeant culpam, quod humano utantur sanguine, cum iuxta praeceptum legis, ab omni prorsus se iudaei contineant universi. Sed si aliquis iudaeus de occisione alicuius pueri Christiani per Christianum fuerit inculpatus, tribus Christianis et totidem iudaeis convinci debet; et postquam convictus fuerit, tunc ipse iudaeus tantummodo poena, quae sequitur puniatur crimine pro commisso. Si vero ipsum testes supradicti et sua innocentia expurgabit, poenam christianus quam iudaeus pati debuerat, pro calumnia non immerito sustinebit.

[32]. Aequalis pecunia sive debitum semper iudaeo responderi debet cum usura sive in auro sive in argento.

Item statuimus, ut quidquid iudaeus mutuavit sive aurum fuerit, denarii, sive argentum, idem sibi solvi vel reddi debet cum usura debita quae accrevit.

[33]. De equis obligatis.

Volumus ut iudaei equos qualescunque generaliter omnes manifeste atque in luce diuturna pro pignore recipiant. Si autem aliquis equus apud iudaeum furatus per Christianum aliquem inveniretur, iudaeus se iuramento proprio expurgabit, dicens quia eundem equum manifeste et in die pro tali quam dedit pecuniamⁿ impignoratum habuit et credebatur non furatum.

[34]. De falsa moneta quaerenda.

Item inhibemus^o, ut monetarii in nostro dominio constituti, iudaeos cum falsis denariis vel rebus aliis soli absque nostro nuntio vel nostri palatini seu absque civibus honestis, quoquo modo detinere vel capere non praesumant.

[35]. De clamore iudaei in nocte pro violentia.

Statuimus, quod si iudaeus aliquis compulsus nimia necessitate noctis tempore clamaverit, et si vicini christiani praestare non curaverint auxilium opportunum, nec venerint ad clamorem quilibet vicinus suus christianus triginta solidos teneatur.

[36]. De comparatione et emptione victualium.

Statuimus etiam, ut iudaei vendant omnia libere et emant, panem tangerent, similiter ut christiani; prohibentes^p vero poenam nostro palatino pro eo solvere tenebuntur.

Et ut omnia quae praemissa sunt perpetuae robore obtineant firmitatis, praesens instrumentum cum testium annotatione ipsis pro cautela dedimus cum sigilli nostri munimine roboratum. Huius vero rei testes sunt: comes Arbeldus^q, palatinus Calissiensis, comes Simon^r castellanus Gnesnensis, comes Johannes Calissiensis^s, comes Mathias castellanus Lendensis, comes

ⁿ pecunia *KDWp*.

^o inhibemus *KDWp*.

^p prohibemus *KDWp*.

^q Archamboldus *KDWp*.

^r *Poprawiono za wersją KDWp. Bandtkie i VL: similiter.*

^s *Poprawiono za wersją KDWp. Bandtkie i VL: comes Jankalis.*

Czechoslaus¹ pincerna Calissiensis, comes Derslaus venator Lendensis, cum aliis quam pluribus baronibus terrae nostrae. Actum in civitate Caliss in crastino Assumptionis Beatae Mariae Virginis [16 VIII], anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo quarto, octavo [sic] Calendas septembris^a.

Nos igitur iure ipsorum diligenter considerato et inspecto statuto praedecessorum nostrorum confirmare eo magis quam monere aliquantulum decernentes benemeritis ipsorum desideriis favorabiliter inclinati, exnunc praedicta omnia innovamus, roboramus et ratificamus in titulum perpetuae firmitatis, in horum autem evidentiam praesen[te]s sunt nostro sigillo insignitae. Actum Cracoviae die Beatorum Martyrum Dyonisii et Sociorum eius [9 X], anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo quarto. Praesentibus his nobilibus nostris: Spicimiro castellano Cracoviensi, Niszczyńcio Sandomiriensi, Nicolao palatino Cracoviensi, Andrea venatore Krzywosande, succamerario Cracoviensi et aliis multis fide dignis. Datum per manus Sbignei praepositi et cancellarii nostri Cracoviensis.

V. ALEXANDER REX CONSUETUDINES TERRAE CRACOVIENSIS CORPORI IURIS ADSRIPTAS ET APPROBATAS CONFIRMAT¹

Quamvis Nos Alexander Rex praescripserimus superius omnes passus ac privilegia iustitiae communis per olim praedecessores nostros Duces atque tandem Reges Poloniae ad iustitiam communiter ministrandam regnicolis in isto inclito Regno Nostro concessa, sub tempore quibus cum iudices terrarum iustitiam et negotia iudicia absolvere dirigereque consueverint, tamen quia ultra haec quaelibet terrarum suas speciales habere consuevit consuetudines, idcirco terrae Cracoviensis eas quae in ipsa approbatae sunt praesentium communi iuris terrestres Regni Nostri corpori adscripsimus easque approbavimus et pro iure perpetuo tenendas decrevimus, adscribimusque approbamus et decernimus praesentium per tenorem, quae quidem consuetudines inscriptae sequuntur.

[1]. ^a-De inscriptione castrensi^a.

Item dum aliquis inscribit alicui in iudicio castrensi inscriptionem et promiserit inducere in librum terrestrem aut regalem et non compleverit ad tempus prout se inscripsit succumbens poenam iudicio trium marcarum et totidem parti; istud facere teneatur, quod in iudicio castrensi inscripsit.

[2]. ^b-Casus de minorennibus pueris iudicandis^b.

Item cum aliquis bona haereditaria vendet aut obligabit sive impignorabit alicui et inscribet se pro defensione, et in hoc privaretur vita, filii eiusdem defuncti debent tueri residentem in bonis haereditariis, et si annos discretionis non haberent non debet dari eis ad annos discretionis.

[3]. ^c-De bonis minorennibus pueris resignatis per pueros non inscribendis^c.

Item quemadmodum ex statuto communi tutores tenentur resignare bona puerorum dum habebunt annos quindecim, pueri vero bona sua accipiendo uti debent eis, sic nihilominus iure sit provisum, prout fieri consuevit, quod ipsi pueri bona vendere obligareque non debeant, sine consensu amicorum consanguineorum donec habebunt annos viginti quatuor transactos.

¹ Czechoslaus *KDWp*.

^a *Tu kończy się przedruk w KDWp.*

^{a-a} O za pyszye groczkyem *Dzik*.

^{b-b} Przythcze o sążenyv dzyeczy lyath nyemayących *Dzik*.

^{c-c} O ymyenyu wżdanem dzyeczyom miodem przez dzyeczy nyezapyszanem *Dzik*.

¹ *Tekst ten, przejęty z niedochowanej do dziś podstawy źródłowej, wydrukowany został w Statucie Łaskiego na k. 120-124. Jego polski przekład z rękopisu tzw. Dzikowskiego wydał drukiem F. Piekosiński (Archiwum Komisji Prawniczej AU, t. III, Kraków 1895, s. 164-171). Nosi on tam tytuł: Zwyczaje zymyie crakowszkiey ku statutom zyemszkyem przypysane y doszwyathczone. Cyt. poniżej w skrócie: Dzik.*